

*Тарас Іванович Міський,
аспірант відділу проблем кримінального права,
кримінології та судоустрою Інституту
держави і права імені В. М. Корецького НАН України
ORCID: 0009-0009-3102-9483*

ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ЗА ДЕРЖАВНУ ЗРАДУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Постановка проблеми. Початок повномасштабного вторгнення РФ на територію України зумовив потребу в зміцненні національної безпеки та обороноздатності України. У цьому контексті особливого значення набуває питання притягнення до відповідальності та покарання за злочини проти основ національної безпеки.

Так, 07 березня 2022 року набрав чинності Закон України від 03 березня 2022 року № 2113-IX «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану», яким, зокрема, було посилено відповідальність за вчинення злочину у вигляді державної зради (ст. 111 КК України). Основним наслідком змін стало встановлення більш суворого покарання у виді позбавлення волі на строк 15 років або довічне позбавлення волі, з обов'язковою конфіскацією майна [1].

Очевидно, що законодавчі зміни не могли не вплинути на практику правозастосування. Зокрема, можемо припустити, що з огляду на такі межі санкції за державну зраду в умовах воєнного стану судова практика зіштовхнулася з проблемою обрання адекватного та обґрунтованого розміру покарання за цей злочин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загалом проблемами призначення покарання займалися такі науковці, як Р. Бабанли, В. Полтавець, Т. Сахарук, В. Тютюгін, М. Бажанов, О. Горох та ін. Натомість питанням призначення покарання за державну зраду увага в науковій літературі майже не приділялась.

Мета статті – визначення тенденцій призначення покарання за державну зраду, вчинену в умовах воєнного стану, за ч. 2 ст. 111 КК України, виявлення основних проблем при призначенні покарання за цей злочин, а також пошук шляхів для їх подолання.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Задля досягнення окресленої мети та дослідження стану призначення покарання за державну зраду в умовах воєнного стану нами було відібрано 50 обвинувальних вироків, ухвалених судами першої інстанції у кримінальних провадженнях за ч. 2 ст. 111 КК України, у період з 24 лютого 2022 року по травень 2023 року. Результати такого дослідження дали змогу визначити деякі тенденції призначення покарання за такий злочин.

Переходячи до викладення результатів проведеного нами аналізу, зазначимо, що за ч. 1 ст. 111 КК України державна зрада – діяння, умисно вчинене громадянином України на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України: перехід на бік ворога в період збройного конфлікту, шпигунство, надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України. Основним покаранням для такого виду злочину встановлено позбавлення волі на строк від дванадцяти до п'ятнадцяти років. В якості додаткового факультативного покарання передбачено конфіскацію майна.

Частина 2 ст. 111 КК України передбачає, що ті самі діяння, якщо вони вчинені в умовах воєнного стану, караються позбавленням волі на строк п'ятнадцять років або довічним позбавленням волі, з конфіскацією майна.

Загалом проведений аналіз дає можливість констатувати, що особам, які вчинили державну зраду за ч. 2 ст. 111 КК України, в абсолютній більшості випадків призначалось покарання в межах санкції, передбаченої цією частиною статті, яка становить 15 років або довічне позбавлення волі.

Найбільш поширеними є випадки призначення мінімального покарання у виді 15 років позбавлення волі (45 вироків). Максимальне покарання – довічне позбавлення волі, передбачене у санкції частини другої ст. 111 КК, було призначене лише в двох проаналізованих вироків.

Якщо узагальнити обставини вчинення злочинів, відповідальність за які закріплена ч. 2 ст. 111 КК України, і класифікувати їх, то можна зробити висновок, що найбільша кількість обвинувальних вироків за державну зраду, вчинену в умовах воєнного стану, винесено щодо громадян України, які вступили до незаконних збройних формувань РФ або «ЛНР»/«ДНР», і під час повномасштабного вторгнення у складі цих формувань брали участь у бойових діях на території України. Цікавим є те, що в деяких випадках суди додатково кваліфікують такі дії за ч. 2 ст. 260 КК України (участь у діяльності не передбаченого законом збройного формування), ч. 1 ст. 258-3 КК України (участь у терористичній організації), що, однак, не впливає на розмір покарання, оскільки за окреслених обставин справи суди у всіх абсолютно випадках незалежно від обставин, що пом'якшують та обтяжують покарання, даних про особу обвинуваченого призначають 15 років з конфіскацією всього майна.

До прикладу, вирок Заводського районного суду м. Запоріжжя (№ 332/2549/22) встановлено, що ОСОБА_7, діючи умисно, на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканості, обороноздатності України, перейшов на бік ворога в умовах воєнного стану, шляхом вступу до лав т. зв. «народної міліції ДНР», та в подальшому до в/ч під командуванням ЗС РФ, після чого в період часу із 26.03.2022 по 06.09.2022 брав безпосередню участь у бойових діях на боці ЗС РФ проти військовослужбовців ЗСУ. Обвинувачений свою винуватість у скоєнні злочину визнав у повному обсязі та додатково пояснив, що був затриманий представниками комендатури ДНР, які доставили його до військкомату, де у подальшому його було взято на облік, видана військова форма, призначено на посаду навідника мотострілкового батальйону в/ч «народної міліції ДНР». Суд у цій справі врахував тяжкість вчиненого кримінального правопорушення, ставлення обвинуваченого до інкримінованого злочину, особу винного, обставини, що пом'якшують покарання (щире каяття) та відсутність обставин, що обтяжують покарання, і призначив особі 15 років позбавлення волі з конфіскацією майна [2].

В іншій справі вирок Олександрівського районного суду м. Полтави (№ 554/4358/22) особу було засуджено за вчинення злочинів, передбачених ч. 2 ст. 111, ч. 2 ст. 260 КК України. Так, обвинувачений добровільно прибув до «військового комісаріату «ДНР», був призначений на посаду командира 1 відділення 1 взводу 2 роти в непередбаченому законом збройному формуванні «ДНР», після чого брав участь у воєнних діях проти України. За вчинення злочину, передбаченого ч. 2 ст. 111 КК, судом було призначено покарання у виді 15 років позбавлення волі з конфіскацією майна. При цьому суд врахував, що обвинувачений раніше судимий (4 епізоди вчинення злочинів проти власності), обставини, що пом'якшують покарання (щире каяття та активне сприяння розкриттю злочину), та відсутність обставин, що обтяжують покарання [3].

Наведені приклади мали б отримати різну оцінку судами та відповідно різний розмір покарання. Очевидно, що, попри схожість обставин вчинення злочину, в обох справах все ж можна виокремити певні фактори, які відрізняють один злочин від іншого, і відповідно можуть впливати на ступінь караності державної зради, вчиненої в умовах воєнного стану. На нашу думку, встановлені у другому випадку обставини добровільності вступу до незаконних формувань, виконання обов'язків командира в структурі такого формування, попередня злочинна діяльність, а також вчинення державної зради в сукупності з іншим злочином можуть бути розцінені в якості таких, що впливають на розмір покарання в бік його збільшення.

В окремій групі вироків, ухвалених у зв'язку із вчиненням особою злочину, передбаченого ч. 2 ст. 111 КК України, державну зраду було вчинено громадянами України, які, керуючись корисливими або ідеологічними мотивами, за допомогою різних месенджерів (Телеграм, Ватсеп, Вайбер) або соцмереж (Вконтакте, Однокласники) надавали представникам держави-агресора інформацію про місце дислокації ЗСУ, військових частин інших військових об'єктів, військової техніки, озброєння, боєприпасів, місце розташування критичної інфраструктури, чим сприяли підіривній діяльності проти України. Аналіз таких вироків дав змогу виявити тенденцію призначення мінімального покарання, передбаченого ч. 2 ст. 111 КК України, у розмірі 15 років позбавлення волі з конфіскацією майна.

Наприклад, вироком Київського районного суду м. Одеси (№ 947/8153/23) особу було засуджено за вчинення злочину, передбаченого ч. 2 ст. 111 КК України, і призначив покарання у вигляді 15 років позбавлення волі з конфіскацією всього належного йому майна. Встановлено, що обвинувачений здійснив збір і передачу представнику спецслужби РФ інформації про дислокацію військової частини Державної прикордонної служби України, об'єктів критичної інфраструктури та ППО (3 епізоди передачі інформації). При призначенні покарання обвинуваченому суд врахував тяжкість скоєного, його щире каяття в скоєному, активне сприяння розкриттю кримінального правопорушення та відсутність обставин, що обтяжують відповідальність [4].

Також привертає увагу те, що часто мінімальне покарання за державну зраду призначалось за обставин вчинення багатьох епізодів передачі інформації військовослужбовцям держави-агресора.

Так, Дзержинський районний суд міста Кривого Рогу Дніпропетровської області (№ 210/3339/22) призначив покарання у вигляді 15 років позбавлення волі з конфіскацією автомобіля особі, яка у період з 05.05.2022 по 13.07.2022 за завданням представника іноземної держави-агресора РФ та за допомогою інтернет-месенджера «Telegram» надсилала самостійно здобуту інформацію про розташування підрозділів Збройних Сил України, сил територіальної оборони, військової техніки із зазначенням точних координат і фотознімків місцевості, а також надавала інформацію про суспільно-політичну ситуацію у місті (16 епізодів передачі інформації), тобто в умовах воєнного стану надавала представнику іноземної держави допомогу в проведенні підривної діяльності проти України. Суд врахував особистість обвинуваченого, який одружений, має на утриманні двох малолітніх дітей, за місцем роботи характеризувався позитивно, раніше не судимий, на обліку у лікаря психіатра та лікаря нарколога не перебував і не перебуває, вину визнав, щиро розкався, а також обставинами, що пом'якшують покарання обвинуваченому (щире каяття та активне сприяння розкриттю злочину), та відсутність обставин, що обтяжують покарання [5].

Так, згідно з аналізованими вироками в одному випадку особа була засуджена за три епізоди злочинної діяльності, а в іншому випадку – за понад 16 епізодів.

Водночас такі суттєві, на нашу думку, для визначення розміру покарання обставини як кількість епізодів злочинної діяльності особи не зумовили існування відмінностей у призначених покараннях, оскільки обом таким особам, як зазначалось вище, призначене однакове мінімальне покарання, яке передбачене санкцією статті.

Як приклад недостатньо обґрунтованого підходу до призначення покарання за вчинення державної зради, вважаємо за доцільне навести вирок у справі, за обставинами якої особа розмістила та передала у створеному нею телеграм-каналі, серед користувачів якого були представники РФ, зокрема представник ЗС РФ, інформацію, отриману шляхом спостереження з вікна цієї квартири за подіями, які відбувалися на державному підприємстві «Антонов» про місце дислокації військової техніки та підрозділів ЗСУ. При цьому слідством було встановлено, що після такого було зафіксовано ракетні обстріли ДП «Антонов», внаслідок якого загинули два військовослужбовці та поранено двох, також поранено двох цивільних. Солом'янський районний суд м. Києва (№ 760/6074/22) призначив особі покарання у межах санкції ч. 2 ст. 111 КК України у виді позбавлення волі строком на 15 років з конфіскацією майна, належного йому на праві власності, крім житла. Суд врахував, що обвинувачений вчинив особливо тяжке кримінальне правопорушення, особу винного, який характеризується посередньо, працює, на обліках у лікарів нарколога та психіатра не перебуває, осудний, раніше не судимий. Обставин, які пом'якшують покарання, судом не встановлено. Тяжкі наслідки, завдані злочином, визнається судом обставиною, що обтяжує покарання обвинуваченого, що підтверджується матеріалами провадження [6].

Аналогічно Київський районний суд м. Харкова (№ 953/3573/22) при призначенні особі покарання за державну зраду в умовах воєнного стану у виді 15 років позбавлення волі з конфіскацією майна встановив, що злочинна діяльність особи щодо передачі військовослужбовцю збройних сил РФ інформації про місцезнаходження військової техніки ЗСУ, особового складу ЗСУ, влучань артилерійських та авіаційних боєприпасів, випущених збройними силами РФ, перебуває у причинно-наслідковому зв'язку з обстрілами військами РФ підприємств «Завод ім. В. О. Малишева», АТ «Турбоатом» [7].

За допомогою цих прикладів можна простежити, що тяжкі наслідки, завдані вчиненням злочину, значною мірою виділяють такі злочини за ступенем суспільної небезпечності з-поміж інших,

що мало б зумовлювати призначення більш суворого покарання, ніж за злочини, де такі наслідки відсутні.

Натомість в аналізованих випадках, попри те, що внаслідок передачі особою інформації про розташування ЗСУ представникам держави-агресора було завдано шкоду національній безпеці України, життю та здоров'ю людей, покарання не відрізняється від інших випадків вчинення державної зради.

Також звертаємо увагу, що найбільш суворий вид покарання, передбачений у ч. 2 ст. 111 КК України, а саме довічне позбавлення волі, призначався в двох випадках.

Так, вироком Залізничного районного суду м. Львова (№ 462/4128/22) особу було засуджено за вчинення злочину, передбаченого ч. 2 ст. 111 КК України. Так, ОСОБА_7 у період з 24 лютого 2022 року по травень 2022 року збирав і за допомогою месенджера «Telegram» передавав представникам РФ відомості про пересування Збройних Сил України, місця розташування військових об'єктів та об'єктів критичної інфраструктури. За вчинення такого злочину, передбаченого ч. 2 ст. 111 КК, судом було призначено покарання у вигляді довічного позбавлення волі з конфіскацією майна, яке є його особистою власністю. При обранні такого покарання суд врахував відомості про особу обвинуваченого, який є громадянином України, не судимий відповідно до вимог ст. 89 КК України, має зареєстроване місце проживання у м. Львові, на обліку в психіатра та нарколога не значиться, його поведінку після вчинення кримінального правопорушення, який не надав правдиві свідчення про обставини вчиненого ним злочину, який не дав критичної оцінки своїм злочинним діям і не виказав готовність нести кримінальну відповідальність, не усвідомив свою провину, не зробив належні висновки, не висловив свого каяття, не сприяв розкриттю злочину, відсутність обставин, які пом'якшують та обтяжують покарання [8].

У цій справі призначене покарання викликає необхідність його оцінки в контексті доцільності призначення довічного позбавлення волі.

Як зазначає С. Бурда, обставиною, яка зумовлює призначення покарання у виді довічного позбавлення волі і водночас вказує на неможливість досягнення мети покарання шляхом застосування покарання у виді позбавлення волі на певний строк, є «надзвичайно» високий ступінь суспільної небезпеки вчиненого злочину і особи злочинця. «Надзвичайність» суспільної небезпеки вчиненого злочину визначається сукупністю усіх зібраних у кримінальному провадженні даних, які стосуються вчиненого злочину, особи винного і обставин, що пом'якшують та обтяжують покарання. Тому безпосередньо кримінальний закон зобов'язує суд у кожному випадку призначення покарання за вчинення такого злочину спочатку вирішити питання про можливість застосування до засудженого покарання у виді позбавлення волі на певний строк [9, с. 213].

Порівнюючи наведений вирок, за яким особі призначено довічне позбавлення волі, із більшістю інших обвинувальних вироків, ухвалених у кримінальних провадженнях, у яких державну зраду було вчинено за подібних обставин, однак у якості покарання визначено 15 років позбавлення волі, можемо констатувати, що якихось суттєвих ознак, які б зумовлювали настільки істотну різницю у призначених покараннях, немає.

Загалом наведені приклади демонструють різні підходи до призначення покарання за державну зраду, вчинену в умовах воєнного стану, коли в одних випадках за вчинення особою державної зради шляхом неодноразових епізодів передачі інформації про місця розташування ЗСУ, військової техніки, критичної інфраструктури призначається мінімальне покарання, а в інших – за схожих обставин – максимальне.

Аналіз практики призначення покарання за державну зраду в умовах воєнного стану засвідчив, що суди, як правило, призначають покарання у межах санкції відповідної статті, та як того вимагає ст. 65 КК України, враховують дані про особу винного та обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання.

Серед обставин, які пом'якшують покарання за вчинення державної зради, суд враховує, як правило, шире каяття та активне сприяння розкриттю злочину, збіг тяжких особистих та сімейних обставин. Обставини, які обтяжують покарання за державну зраду, як правило, суди не встановлюють. Тільки у двох вироків суд врахував як обставини, що обтяжують покарання, тяжкі наслідки, завдані злочинцем [6], та рецидив [10].

При дослідженні обставин, які характеризують особу винного, суди враховують такі характеристики особи винного, як: утримання малолітніх дітей, пенсійний вік, сімейний стан, перебу-

вання на обліку в лікарів нарколога та психіатра, наявність судимості, характеристика за місцем проживання.

В окремих випадках суд аналізує поведінку обвинуваченого після вчинення злочину. Приміром, у вироку Жмеринського міськрайонного суду Вінницької області (№ 130/43/23) суд врахував: «поведінку обвинуваченого до та після вчинення кримінального правопорушення, який не надав правдиві свідчення про обставини вчиненого ним злочину, який не дав критичної оцінки своїм злочинним діям та не виказав готовності нести кримінальну відповідальність, не усвідомив свою провину, не зробив належні висновки, в судовому засіданні не вибачався за вчинене, що свідчить про відсутність його каяття. При цьому суд враховує, що припинення вчинення обвинуваченим кримінальних протиправних дій відбулося не з його волі, а шляхом втручання правоохоронних органів» [11].

Водночас як було проаналізовано вище, у судовій практиці домінує підхід щодо призначення за вчинення державної зради в умовах воєнного стану мінімального покарання у виді 15 років позбавлення волі, що фактично нівелює вплив всіх викладених вище обставин, що пом'якшують та обтяжують покарання, даних про особу обвинуваченого. Своєю чергою існування такого підходу в судовій практиці до призначення покарання за державну зраду перешкоджає забезпеченню індивідуалізації покарання та порушує засади диференціації кримінальної відповідальності за вчинення державної зради.

На нашу думку, причини цієї проблеми пов'язані із недосконалістю санкції за ч. 2 ст. 111 КК України, яка передбачає 15 років або довічне позбавлення волі з конфіскацією майна. Очевидно, що наведена санкція є складною з точки зору її правозастосування. При обранні розміру покарання суд не має альтернативи в призначенні строкового покарання за державну зраду, а довічне позбавлення волі є занадто суворим покаранням, що фактично змушує суд призначати однакове покарання у мінімальному розмірі.

Підхід до закріплення у ст. 111 КК України абсолютно визначеного строку покарання у виді позбавлення волі на певний строк (15 років) був розкритикований у висновку Головного науково-експертного управління на проєкт Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану». На думку юристів, таким чином, не враховуються загальні засади призначення покарання, визначені у ст. 65 КК. Зокрема, відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 65 КК суд призначає покарання, враховуючи ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, особу винного та обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання. Крім того, особі, яка вчинила кримінальне правопорушення, має бути призначене покарання, необхідне й достатнє для її виправлення та запобігання новим кримінальним правопорушенням. Більш суворий вид покарання з передбачених за вчинене кримінальне правопорушення призначається лише у разі, якщо менш суворий вид покарання буде недостатнім для виправлення особи та попередження вчинення нею нових кримінальних правопорушень (ч. 2 ст. 65 КК). З огляду на це запропоновано передбачити покарання у виді позбавлення волі на певний строк від 12 до 15 років [12].

Загалом з аналізу Особливої частини КК України вбачається, що санкції, які передбачають покарання у виді довічного позбавлення волі, обов'язково містять альтернативний вид покарання – позбавлення волі на певний строк (ст. 112, ч. 2 ст. 115, ч. 3 ст. 258, ст. 348, ст. 379, ч. 1 ст. 442 КК України тощо), причому дані санкції передбачають нижню та верхню межу.

Як зазначає А. Бражник, у разі наявності у санкції чинного КК України абсолютно визначеного покарання, її доповнюють альтернативним відносно визначеним покаранням (наприклад, санкція ч. 2 ст. 115 КК України поряд із довічним позбавленням волі передбачає можливість застосування до особи іншого основного покарання – позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років). Конструювання альтернативних санкцій з декількома абсолютно визначеними покараннями залишилася у радянському минулому. Так, наприклад, ч. 2 ст. 256, ст. 257, 58 КК України 1960 року передбачали покарання у вигляді довічного позбавлення волі або позбавленням волі строком на п'ятнадцять років. Тому впровадження практики формулювання санкцій, запозичених із радянського кримінального законодавства, м'яко кажучи, є регресивним кроком, який, по суті, перекреслює всі сучасні гуманітарні напрацювання юридичної науки [13, с. 82–83].

Повністю погоджуємось із цією позицією та вважаємо, що виявлена нами тенденція викликає сумніви щодо адекватності меж санкції, передбаченої ч. 2 ст. 111 КК України, та свідчить про доцільність її перегляду законодавцем.

У контексті призначення покарання за державну зраду, вчинену в умовах воєнного стану, доцільно також розглянути окремо випадки призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено санкцією ч. 2 ст. 111 КК України.

Аналіз судової практики показує, що застосування ст. 69 КК України допускається вкрай рідко. Так, встановлено, що серед 50 вироків, ухвалених у кримінальних провадженнях за вчинення державної зради за ч. 2 ст. 111 КК України, більш м'яке покарання було призначене у 3 випадках. При цьому ст. 69 КК України була застосована як до основного, так і додаткового покарання.

В аналізованих вироків в якості обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину, суди визнавали щире каяття, активне сприяння розкриттю злочину, наявність на утриманні дітей та іншого з подружжя.

На думку Д. Азарова, до кола обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину, не можна зараховувати будь-яку характеристику обвинуваченого, будь-яку обставину справи. До них можуть належати лише ті, що безпосередньо пов'язані з ознаками складу злочину та значною мірою знижують рівень суспільної небезпеки певного, вчиненого в реальності посягання, порівняно із типовим, відображеним у кримінальному законі позначником [14, с. 61].

Натомість наведені в аналізованих випадках обставини зазначені судами як такі, що пом'якшують відповідальність, за своїм змістом характеризують особу винного та його поведінку після вчинення злочину, але не впливають на ступінь тяжкості вчиненого злочину, що необхідно для застосування ст. 69 КК України.

Окрему увагу слід звернути на вирок Корольовського районного суду м. Житомира (№ 296/4362/22). За обставинами справи ОСОБА_6 у період квітня-травня 2022 року неодноразово (13 епізодів) надавала військовослужбовцю ЗС РФ за допомогою соціальної мережі «Вконтакте» інформацію щодо місць розташування на території Житомирського району Житомирської області блок-постів, військових об'єктів, місць дислокації підрозділів ЗСУ, шляхи пересування військової техніки та іншу вагомую інформацію, яка може використовуватися представниками спеціальних служб і ЗС РФ для планування та ведення бойових дій у ході здійснення збройної агресії проти України.

Суд кваліфікував дії особи за ч. 2 ст. 111 КК України та із застосуванням ст. 69 КК призначив їй покарання у вигляді позбавлення волі строком на 7 років без конфіскації майна, хоча санкція цієї норми передбачає мінімальне покарання у вигляді позбавлення волі строком на 15 років з обов'язковим додатковим покаранням у вигляді конфіскації майна. Суд врахував думку прокурора, який просив призначити обвинуваченій більш м'яке покарання, ніж передбачено законом, ставлення обвинуваченої до скоєного нею злочину, думку захисника, який просив мінімального ставлення, а також те, що обвинувачена вперше притягується до кримінальної відповідальності, наявність декількох обставин, які пом'якшують покарання (щире каяття та активне сприяння розкриттю кримінального правопорушення) [15].

Наведений приклад є цікавим не стільки в частині аргументації мотивів пом'якшення покарання, скільки в частині обсягу, на який знижено покарання. Попри те, що державна зрада є особливо тяжким злочином, мінімальне покарання за яке становить 15 років позбавлення волі, суд із застосуванням ст. 69 КК України призначив покарання у вигляді позбавлення волі строком на 7 років. Такий розмір покарання є віддаленим від найнижчої межі, передбаченої санкцією статті і не досягає навіть половини розміру мінімального покарання, передбаченого в санкції статті.

Досліджуючи проблему призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, Р. Банли зазначає, що призначення таких видів і розмірів покарань, які є удвічі меншими, ніж найнижча межа, передбачена в санкції статті (частини статті) КК або призначається покарання, яка перебуває на дві «сходи» нижче в ієрархії покарань, визначеній ст. 51 КК, є недопустимим, оскільки завдяки його використанню нівелюється засада диференціації кримінальної відповідальності, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами [16, с. 16].

Попри те, що такий приклад призначення надто м'якого покарання порівняно з розмірами покарання, передбаченого санкцією ч. 2 ст. 111 КК України, є поодиноким, але все ж, на нашу думку, це є додатковим підтвердженням надмірної суворості та безальтернативності покарання, передбаченого санкцією ч. 2 ст. 111 КК України, що в окремих випадках компенсується судом шляхом призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом.

Висновки. Аналіз стану призначення покарання за вчинення державної зради в умовах воєнного стану за ч. 2 ст. 111 КК України дав змогу виявити певні проблемні моменти, які виникають у судовій практиці.

Так, варто звернути увагу, що в абсолютній більшості випадків суди призначають строкове покарання – 15 років позбавлення волі з повною або частковою конфіскацією майна незалежно від обставин вчинення злочину, обставин, що пом'якшують та обтяжують покарання, даних про особу обвинуваченого.

Довічне позбавлення волі застосовується судами в поодиноких випадках за державну зраду, обставини вчинення якої все ж викликають сумніви в адекватності призначення такого суворого покарання.

Такий стан призначення покарання пояснюється надмірною суворістю і фактично безальтернативністю санкції за ч. 2 ст. 111 КК України, яка передбачає 15 років або довічне позбавлення волі з конфіскацією майна.

Вирішення відповідної проблеми бачимо через вдосконалення кримінального законодавства шляхом визначення строкового виду покарання із нижньою та верхньою межею та залишення довічного позбавлення волі як альтернативи строковому позбавленню волі.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану: Закон України від 07 березня 2022 року № 2113-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2113-20#Text>
2. Вирок Заводського районного суду м. Запоріжжя від 22 листопада 2022 у справі № 332/2549/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107439289>
3. Вирок Октябрського районного суду м. Полтави від 20 червня 2022 року у справі № 554/4358/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104830127>
4. Вирок Київського районного суду м. Одеси від 03 травня 2023 року у справі № 947/8153/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110629986>
5. Вирок Дзержинського районного суду міста Кривого Рогу Дніпропетровської області від 22 березня 2023 року у справі № 210/3339/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109732529>
6. Вирок Солом'янського районного суду м. Києва від 06 лютого 2023 року у справі № 760/6074/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108861756>
7. Вирок Київського районного суду м. Харкова від 17 лютого 2023 року у справі № 953/3573/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109076442>
8. Вирок Залізничного районного суду м. Львова від 16 травня 2023 року у справі № 462/4128/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110884797>
9. Бурда С. Я. Покарання у виді довічного позбавлення волі за КК України як альтернатива смертної кари. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. 2013. Вип. 4. С. 207–215. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvlduvs_2013_4_26
10. Вирок Солонянського районного суду Дніпропетровської області від 12 квітня 2023 року у справі № 180/1629/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110190145>
11. Вирок Жмеринського міськрайонного суду Вінницької області від 28 квітня 2023 року у справі № 130/43/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110530951>
12. Висновок Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України на проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1243494>
13. Бразник А. А. Абсолютно визначені покарання за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості. *Tendances scientifiques de la recherche fondamentale et appliquée: coll. de papiers sci. «ΛΟΓΟΣ» avec des matériaux de la conf. sci. et pratique intern.*, 30 oct., 2020. Strasbourg, *République française*, 2020. Vol. 2. С. 81–84. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/18281/1/Brazhnik_81-84.pdf

14. Азаров Д. С. Врахування ступеня тяжкості злочину при призначенні покарання із застосуванням ст. 69 КК України (за результатами узагальнення судової практики). *Наука і правоохорона*. 2014. № 1. С. 57–65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nip_2014_1_11
15. Вирок Корольовського районного суду м. Житомира від 02 листопада 2022 року у справі № 296/4362/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107095338>
16. Бабанли Р. Ш. Проблеми призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом (на підставі матеріалів судової практики). *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2015. Вип. 34 (3). С. 12–16. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_34\(3\)_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_34(3)_4)

References

1. Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy shchodo posylennia vidpovidalnosti za zlochyyny proty osnov natsionalnoi bezpeky Ukrainy v umovakh dii rezhymu voiennoho stanu: Zakon Ukrainy vid 07 bereznia 2022 roku № 2113-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2113-20#Text>
2. Vyrok Zavodskoho raionnoho sudu m. Zaporizhzhia vid 22 lystopada 2022 u spravi № 332/2549/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107439289>
3. Vyrok Oktiabrskoho raionnoho sudu m. Poltavu vid 20 chervnia 2022 roku u spravi № 554/4358/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104830127>
4. Vyrok Kyivskoho raionnoho sudu m. Odesy vid 03 travnia 2023 roku u spravi № 947/8153/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110629986>
5. Vyrok Dzerzhynskoho raionnoho sudu mista Kryvoho Rohu Dnipropetrovskoi oblasti vid 22 bereznia 2023 roku u spravi № 210/3339/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109732529>
6. Vyrok Solom'ianskoho raionnoho sudu m. Kyieva vid 06 liutoho 2023 roku u spravi № 760/6074/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108861756>
7. Vyrok Kyivskoho raionnoho sudu m. Kharkova vid 17 liutoho 2023 roku u spravi № 953/3573/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109076442>
8. Vyrok Zaliznychnoho raionnoho sudu m. Lvova vid 16 travnia 2023 roku u spravi № 462/4128/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110884797>
9. Burda S. Ya. Pokarannia u vydi dovichnoho pozbavlennia voli za KK Ukrainy yak alternatyva smertnoi kary. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. Seriiia yurydychna. 2013. Vyp. 4. S. 207–215. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvlduvs_2013_4_26
10. Vyrok Solonianskoho raionnoho sudu Dnipropetrovskoi oblasti vid 12 kvitnia 2023 roku u spravi № 180/1629/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110190145>
11. Vyrok Zhmerynskoho miskraionnoho sudu Vinnytskoi oblasti vid 28 kvitnia 2023 roku u spravi № 130/43/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110530951>
12. Vysnovok Holovnoho naukovy-ekspertnoho upravlinnia Verkhovnoi Rady Ukrainy na proekt Zakonu Ukrainy «Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho kodeksu Ukrainy shchodo posylennia vidpovidalnosti za zlochyyny proty osnov natsionalnoi bezpeky Ukrainy v umovakh dii rezhymu voiennoho stanu». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1243494>
13. Brazhnyk A. A. Absoliutno-vyznacheni pokarannia za zlochyyny proty statevoi svobody ta statevoi nedotorkanosti. Tendances scientifiques de la recherche fondamentale et appliquée: coll. de papiers sci. «ΛΟΗΟΣ» avec des matériaux de la conf. sci. et pratique intern., 30 oct., 2020. Strasbourg, République française, 2020. Vol. 2. S. 81–84. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/18281/1/Brazhnik_81-84.pdf
14. Azarov D. S. Vrahuvannia stupenia tiazhkosti zlochyynu pry pryznachenni pokarannia iz zastosuvanniam st. 69 KK Ukrainy (za rezultatamy uzahalnennia sudovoi praktyky). *Nauka i pravookhorona*. 2014. № 1. S. 57–65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nip_2014_1_11
15. Vyrok Korolovskoho raionnoho sudu m. Zhytomyra vid 02 lystopada 2022 roku u spravi № 296/4362/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107095338>
16. Babanly R. Sh. Problemy pryznachennia bilsh miakoho pokarannia, nizh peredbacheno zakonom (na pidstavi materialiv sudovoi praktyky). *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*. Seriiia: Pravo. 2015. Vyp. 34(3). S. 12–16. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_34\(3\)_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_34(3)_4)

Міський Т. І. Призначення покарання за державну зраду в умовах воєнного стану

У статті досліджено питання призначення покарання за вчинення державної зради в умовах воєнного стану. Проаналізовано 50 обвинувальних вироків, ухвалених судами першої інстанції у кримінальних провадженнях за ч. 2 ст. 111 КК України. За результатами дослідження встановлено, що санкція ч. 2 ст. 111 КК України передбачає покарання строком 15 років або довічне позбавлення волі з конфіскацією майна. В абсолютній більшості випадків суди призначають покарання строком 15 років позбавлення волі з повною

або частковою конфіскацією майна незалежно від обставин вчинення злочину, обставин, що пом'якшують та обтяжують покарання, даних про особу обвинуваченого. Довічне позбавлення волі призначається дуже рідко. Виявлено також випадки застосування ст. 69 КК України та призначення надміру м'якого покарання, не передбаченого санкцією ч. 2 ст. 111 КК України. За результатами аналізу зроблено припущення про надмірну суворість і фактично безальтернативність санкції за ч. 2 ст. 111 КК України, а також запропоновано шляхи вирішення такої проблеми.

Ключові слова: державна зрада, національна безпека, воєнний стан, покарання, призначення покарання, довічне позбавлення волі, абсолютно визначена санкція, перехід на бік ворога, підривна діяльність, держава-агресор, диференціація кримінальної відповідальності, індивідуалізація покарання, конфіскація майна.

Miskiv T. I. Sentencing for treason under martial law

The article examines the issue of punishment for treason under martial law. It was found that in view of the full-scale invasion of Russia on the territory of Ukraine, the criminal legislation was supplemented by Part 2 of Art. 111 of the Criminal Code of Ukraine, which provides for responsibility for treason committed under martial law, and establishes a more severe punishment in the form of imprisonment for a term of 15 years or life imprisonment, with mandatory confiscation of property. 50 guilty verdicts passed by courts of first instance in criminal proceedings under Part 2 of Art. 111 of the Criminal Code of Ukraine. The results of such a study made it possible to determine some trends in the imposition of punishment for such a crime.

It has been established that treason under martial law is committed under similar legal circumstances, which can be generalized and classified. During the research, it was established that in the absolute majority of cases for the commission of treason, regardless of the circumstances of the crime, mitigating and aggravating circumstances, data about the accused person, the courts impose a minimum sentence of 15 years of imprisonment with full or partial confiscation of property. At the same time, the maximum punishment in the form of life imprisonment is imposed in isolated cases, which, however, raises doubts about the expediency and justification of its appointment. It is established that the courts when choosing the amount of punishment, as required by Art. 65 of the Criminal Code of Ukraine, take into account data on the identity of the culprit and circumstances mitigating and aggravating the punishment.

There were also cases of a milder punishment than provided for by the sanction of Part 2 of Article 111 of the Criminal Code of Ukraine, on the basis of Art. 69 of the Criminal Code of Ukraine. It is assumed that such cases of application of Art. 69 of the Criminal Code of Ukraine are not always justified and sometimes excessively reduce the punishment in comparison with the size of the punishment provided for in Part 2 of Art. 111 of the Criminal Code of Ukraine. The situation with the appointment of a minimum punishment within the scope of the sanction and the application of Art. 69 of the Criminal Code of Ukraine is explained by the imperfection of the sanction, which is difficult from the point of view of law enforcement. Based on the results of the analysis, the assumption was made that the sanction under Part 2 of Art. 111 of the Criminal Code of Ukraine, as well as suggested ways to solve this problem.

Key words: treason, national security of Ukraine, martial law, punishment, sentencing, life imprisonment, an absolutely defined sanction, transfer to the side of the enemy, subversion, aggressor state, differentiation of criminal responsibility, individualization of punishment, confiscation of property.

DOI: 10.33663/2524-017X-2023-14-474-482